

ОХОРОНА ПРАЦІ

УДК 622.8

<https://doi.org/10.31713/vt1201811>**Довбенко Т. О., к.т.н., доцент, Довбенко В. С., к.т.н., доцент**

(Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

«АРХІТЕКТУРА» СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ

В статті систематизовано результати дослідження системи управління охороною праці, а саме розробки, запровадження, побудови та функціонування. Проаналізовано класичні та сучасні моделі і принципи управління охороною праці та визначено перелік необхідної документації для ефективного функціонування

Ключові слова: система, управління, менеджмент, охорона праці, моделі, принципи, ризики, документація

Відомо, що впровадження системи управління охороною праці на вітчизняних підприємствах розпочалося у 80-х роках ХХ століття. Започатковано дану систему менеджменту професором Г. Г. Гогіташвілі у 1976 р. Основою для створення системи була база національних стандартів з охорони праці [1-2]. Крім того, було видано в тому ж році «Методичні рекомендації з розробки та впровадження стандартів підприємств і системи управління безпекою праці».

Як зазначають кваліфіковані джерела [2], важливість системи управління охороною праці вперше було детально вивчено науковцями Інституту економіки промисловості Академії наук України (1982 р.). Вчені підтримали впровадження системи управління охороною праці та розглядали її як комплекс постійно діючих заходів і засобів, спрямованих на зниження ризику життя і здоров'я працюючих.

Відповідно запровадження на підприємствах, в організація, установах системи управління охороною праці в 1980 р. дозволило зменшити виробничий травматизм на 25%, в порівнянні з попередніми 5 роками (дані Укрпрофради) [2].

З прийняттям у 1992 р. ЗУ «Про охорону праці» (стаття 13) було узаконено обов'язкове забезпечення функціонування системи управління охороною праці роботодавцями незалежно від форми власності та кількості працівників підприємства, організації, установи.

Проте формалізм – основна проблема існування сучасної системи управління охороною праці. При цьому ігноруються вимоги національного законодавства, зокрема, щодо безпеки праці, навчання

з питань охорони праці, співпраці між працівниками та посадовими особами підприємства та їх мотивації щодо дотримання правил безпеки [1; 4]. Адже, як писав консультант в галузі менеджменту Пітер Друккер: «Показник якості управління – звичайні люди, що роблять незвичайні речі».

Ефективність функціонування системи управління охороною праці полягає у розумінні всіма учасниками виробничого процесу наявності існуючих ризиків.

Метою дослідження було проаналізувати, узагальнити та синтезувати теоретичні дані щодо побудови та функціонування сучасної системи управління охороною праці суб'єкта господарювання за допомогою методу індукції.

Основою для розбудови системи менеджменту охороною праці є не лише нормативна та законодавча база України, а й комплексна система міжнародних стандартів, які спрямовані на соціально-економічні, екологічні, енергоефективні та інші аспекти.

Якісне функціонування будь-якої системи відбувається на основі визначених закономірностей, принципів і правил.

На даний час існує 4 моделі управління охороною праці (рис. 1).

Рис. 1. Моделі системи управління охороною праці

Перша модель управління охороною праці, передбачає класичну систему тріступеневого контролю охороною праці та функціональний підхід в управлінні; друга модель системи управління безпекою та гігієною праці дозволяє запроваджувати інтегровані системи, а також контролювати ризики, вдосконалювати та сертифікувати систему управління; третя модель система менеджменту охороною

праці, передбачає наявність відповідної інтегрованої системи управління охороною праці, профілактику травматизму, шляхом ідентифікування, прогнозування та оцінки ризиків тощо; четверта модель національної системи управління охороною праці передбачає загальне управління, профілактику нещасних випадків і професійних захворювань на виробництві, розробку комплексу заходів, що спрямовані на виконання законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці [4].

Крім того, існують певні базові принципи при розбудові системи управління охороною праці. Стандарт ISO 9001:2015 визначає такі принципи менеджменту якості: орієнтація на споживача; лідерство; залучення персоналу; процесний підхід; покращення; рішення, засновані на фактах; управління взаємовідносинами [3; 4].

Як відомо [3], існує три вихідні принципи при побудові системи менеджменту охорони праці, що наведені на рис. 2.

Рис. 2. Принципи системи управління охороною праці

Принцип Шухарта-Демінга (рис. 3) розглядає модель перманентного покращення процесів управління виробництвом. Даний цикл визначає логічний ланцюг дій – планує (Plan), роби (Do), перевірять (Check), впливай (Act).

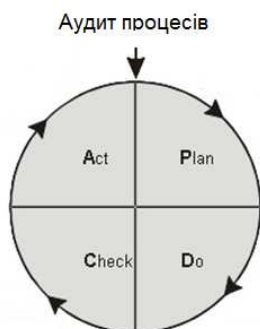

Рис. 3. Принцип Шухарта-Демінга

Циклом Plan-Do-Check-Act передбачено комплекс робіт, що розпочинається з планування процесів, тобто визначення цілей, інструментів для їх досягнення, виділення і розподілу необхідних ресурсів, якісного виконання запланованого; перевірки результату, тобто збір даних та контроль за результатами; виявлення відхилень та коректування, тобто застосування заходів усунення відхилень і внесення змін в планування.

Проте небезпека застосування даного циклу полягає у використанні неправильної

інформації на вході, що може призвести до хибних даних на виході [3].

Щодо процесного підходу, який було започатковано Анрі Файоль – теоретиком і практиком менеджменту, встановлено, що управління – це функціональна система [6]. А. Файоль виділяє такі взаємопов'язані функції управління, як планування (фр. *prévoir*), організація (фр. *organiser*), керування (фр. *commander*), координація (фр. *coordonner*) та контроль (фр. *contrôler*).

Процесний підхід націлений на бізнес-процеси, які керують функціонуванням системи. «Бізнес-процес, пронизує всю структуру підприємства і є сполучною ланкою між його структурними одиницями» [3]. Переваги даного процесу полягають у виявленні «Ахілєсової п'яти» суб'єкта господарювання та внесенні коректив в систему управління процесами. Проте є певні недоліки процесного підходу – високий рівень травматизму, багаторівневність системи, бюрократизм тощо.

Крім того, в системі управління охороною праці виділяють ще один принцип – ризик-орієнтовний підхід, що став новою парадигмою в системі менеджменту.

Відповідно до стандарту OHSAS 18001:2007 ризик-орієнтовний підхід передбачає наступне [7]:

- управління небезпеками шляхом реєстрації ризиків;
- розгалуження заходів управління ризиками;
- усунення причин небезпек.

Згідно з міжнародним стандартом OHSAS 18001:2007, суб'єкт господарювання зобов'язаний розробити, запровадити та підтримувати методику щодо безперервної ідентифікації небезпек, оцінки ризиків та застосування відповідних засобів управління. Відмінним інструментом методів аналізу травматизму на сьогоднішній день є такі програми, як *Hazid*, *Hazor* та *Near Miss*.

Наведені вище принципи є визначальними в методології управління охороною праці і абсолютно сумісними.

Таким чином, дослідженнями встановлено, що первинна розбудова системи менеджменту розпочинається з вивчення моделей та принципів управління охороною праці, в подальшому – запровадження та ефективного функціонування відповідної системи.

Основна мета управління охороною праці суб'єкта господарювання зводиться до реалізації конституційних прав працівників і вимог нормативно-правових актів щодо збереження здоров'я і працездатності останніх в процесі праці, створення безпечних і нешкідливих умов праці, покращення виробничого побуту, запобігання травматизму, профзахворюванням, аваріям і пожежам.

Міжнародний стандарт OHSAS 18001:2010 пропагує такі вимоги

щодо системи управління охороною праці: політика управління, планування, запровадження та функціонування, перевіряння, аналізування з боку керівництва.

Суб'єкт господарювання визначає і документує політику (концепцію) керівництва у сфері охорони праці. При цьому необхідно врахувати небезпечні і шкідливі виробничі фактори, які притаманні відповідним об'єктам, оцінити та проаналізувати можливі варіанти виникнення небезпечних ситуацій.

Розбудова системи управління охороною праці повинна здійснюватися таким чином, щоб врахувати усі негативні виробничі чинники, і орієнтується на проведення запобіжних заходів щодо попередження небезпечних ситуацій, а у випадку їх виникнення – своєчасне реагування та усунення.

Система управління повинна мати документально оформлену методичку управління конфігурацією системи, яка описує порядок дій керівництва на випадок змін у структурі та взаємозв'язків між її ланками. Управління конфігурацією передбачає визначення структури, облік стану та перевірку ефективності роботи системи [8].

Встановлено, що процес менеджменту передбачає існування об'єкта та суб'єкта управління (рис. 4).

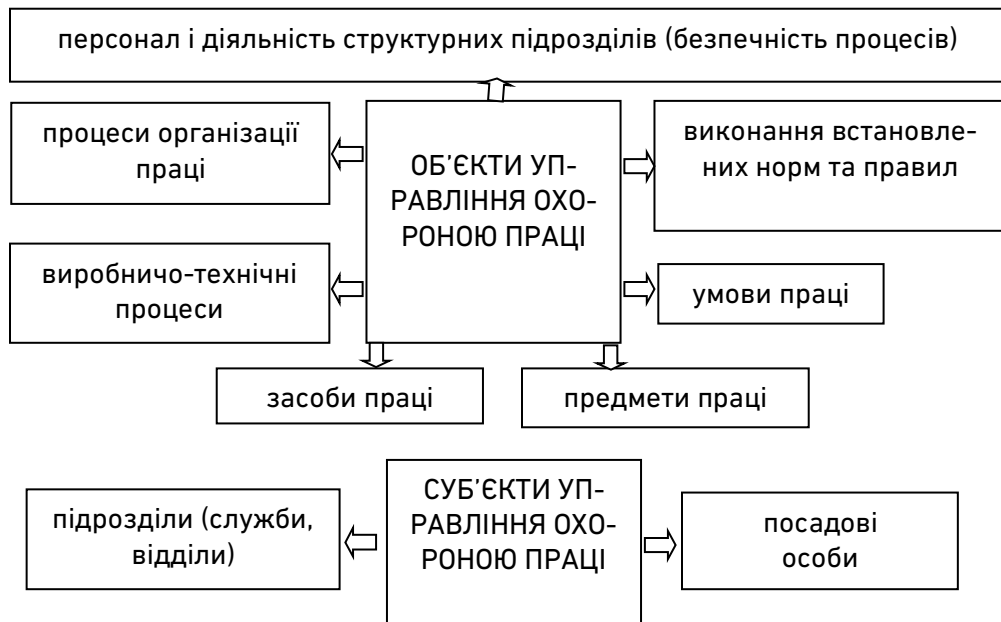

Рис. 4. Об'єкти та суб'єкти системи управління охороною праці

Головними суб'єктами управління є керівники (власники) суб'єкта господарювання (начальник, директор та ін.), їх заступники,

керівники підрозділів та їх заступники.

Деталізація повноважень кожного відповідального органу, структури, засобів, компетенцій та відповідальності працівників, визначається колективним договором, Положенням про систему управління охороною праці суб'єкта господарювання або в Настанові з якості (за наявності) [8].

Важливим аспектом в системі менеджменту є управління документацією. Ведення документації спрямовано на упорядкування, отримання, зберігання і обробку всіх документів і записів, що регламентують процеси забезпечення професійної безпеки та гігієни праці на виробництві.

Умовно документацію з охорони праці суб'єкта господарювання можна поділити на нормативну, розпорядну, звітну та облікову. Нормативна документація – закони, норми, правила, типові положення тощо. Розпорядна – накази, розпорядження, положення, інструкції. Звітна документація – форми офіційної статистичної звітності. Облікова документація показує діяльність з охорони праці суб'єкта господарювання і складається з журналів, переліків, графіків, протоколів, планів, схем.

Отже, «архітектура» системи управління охороною праці – побудова, розробка, запровадження та функціонування – є складною, суперечливою та еkleктичною. Аналіз досліджень показав, що функціонування системи управління охороною праці залежить від її конструктивних особливостей, а саме: обрання та поєднання моделей і принципів управління, дотримання правил і норм, вивчення небезпек та ризиків, розподілу обов'язків, управління документацією та операціями тощо. Ефективність системи визначатиметься тоді, коли приведені аспекти управління будуть забезпечувати її рівновагу, шляхом прийняття, в першу чергу, правильних рішень роботодавцем та посадовими особами. Адже, як писав І. Кант: «Два людські витвори можна вважати найскладнішими — мистецтво управління і мистецтво виховання».

1. Лисенко Г. Удосконалюємо СУОП. *Охорона праці*. 2014. № 10. 16–18 с. **2.** Гогіташвілі Г. Г., Карчевські Є. Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами : навч. посіб. К. : Знання, 2007. 367 с. **3.** Трофімчук В. Наш вибір – інтеграція. *Охорона праці* : науково-виробничий журнал. 2015. № 5. С. 13–17. **4.** Романчук А. А. Системний менеджмент охорони праці на підприємстві. Моделі управління : інформаційний посібник. Частина 1. Іллічівськ, 2010. 250 с. **5.** Іващенко А. Г. Процесний

підхід до управління як передумова підвищення конкурентоспроможності промислового підприємства. *Фінансовий простір*. № 2 (18), 2015. С. 390–395. **6.** Анри Файоль. *Общее и промышленное управление*. Анри Файоль : Москва, «Контроллинг», 1992. 112 с. **7.** Трофімчук В. Сучасний менеджмент – уміння зрозуміти причину. *Охорона праці* : науково-виробничий журнал. 2015. № 1. С. 20–24. **8.** Методика з формування документації системи управління охороною праці та її заповнення / Назаренко М. В., Прохоров В. В. та ін. *Охорона праці. На допомогу спеціалісту з охорони праці*. 2015. № 12. С. 21–41.

REFERENCES:

1. Lysenko H. Udoshkonaluiemo SUOP. Okhorona pratsi. 2014. № 10. 16–18 s.
2. Hohitashvili H. H., Karchevski Ye. T., Lapin V. M. Upravlinnia okhoronoiu pratsi ta ryzykom za mizhnarodnymy standartamy : navch. posib. K. : Znannia, 2007. 367 s.
3. Trofimchuk V. Nash vybir – intehratsiia. Okhorona pratsi : naukovo-vyrobnychiy zhurnal. 2015. № 5. S. 13–17.
4. Romanchuk A. A. Systemnyi me-nedzhment okhorony pratsi na pidpriemstvi. Modeli upravlinnia : informatsiinyi posibnyk. Chastyna 1. Illichivsk, 2010. 250 s.
5. Ivashchenko A. H. Protseyni pidkhid do upravlinnia yak peredumova pidvyshchennia konkurentospromozhnosti promyslovoho pidpriemstva. Finansovy prostir. № 2 (18), 2015. S. 390–395.
6. Anry Faiol. Obshchee y promyshlennoe upravlenye. Anry Faiol : Moskva, «Kontrollnyh», 1992. 112 s.
7. Trofimchuk V. Suchasnyi menedzhment – uminnia zrozumity prychnu. Okhorona pratsi : naukovo-vyrobnychiy zhurnal. 2015. № 1. S. 20–24.
8. Metodyka z formuvannia dokumentatsii systemy upravlinnia okhoronoiu pratsi ta yii zapovnennia / Nazarenko M. V., Prokhorov V. V. ta in. Okhorona pratsi. Na dopomohu spetsialistu z okhorony pratsi. 2015. № 12. S. 21–41.

Рецензент: доц. Прокопчук Н. М. (НУВГП)

Dovbenko T. O., Candidate of Engineering (Ph.D.), Associate Professor
Dovbenko V. S., Candidate of Engineering (Ph.D.), Associate Professor
(National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

«ARCHITECTURE» OF MANAGEMENT SYSTEMS OCCUPATIONAL HEALTH

The article systematizes the results of the research of the system of

management of occupational safety and health, namely the elaborations, establishment, construction and functioning.

The purpose of the research was to analyze, generalize and synthesize theoretical data as to construction and functioning of the modern control system of safety at work by means of the induction method.

The authors provide a set of data as to models and principles of labor protection management. Four models of labor protection management have been analyzed and it has been established that model 1 - foresees a classical system of three-tier control of occupational safety and a functional approach to management; model 2 - allows you to establish integrated systems as well as to control the risks; model 3 - foresees the availability of an integrated system of management for occupational safety, prevention of injuries; model 4 - foresees for general management, prevention of accidents and occupational diseases in the workplace, development of a complex of activities, etc.

In this case, three principles of the construction of a management system for occupational safety: the Shuhart-Deming principle, process (Henri Fayol) and risk-orientated approaches are studied. The research has established that the initial development of the management system begins with the study of models and principles of management of labor protection and in the future - the introduction and effective functioning of the appropriate system.

It is determined that the effectiveness of functioning of the system of management of labor protection depends on the distribution of functional responsibilities and the quality of management. The powers of each responsible authority, structure, means, competences and responsibilities of employees are set out in a collective agreement and the Regulations on the system of management of labor protection or in the Quality directive (if there are).

It is established that the important aspect in the management system is document management. Conditional documentation on the safety of the subject of management can be divided into normative, disposable, reporting and accounting.

Thus, the analysis of research has shown that functioning of the system of management of labor protection depends on its design features, namely: selection and combination of models and principles of management, abidance by rules and norms, study of hazards and risks, division of responsibilities, management of documentation and

operations, etc.

Keywords: system, management, occupational health, models, principles, risks, documentation.

Довбенко Т. А., к.т.н., доцент, Довбенко В. С., к.т.н., доцент
(Национальный университет водного хозяйства и
природопользования, г. Ровно)

«АРХИТЕКТУРА» СИСТЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ОХРАНОЙ ТРУДА

В статье систематизированы результаты исследования системы управления охраной труда, а именно разработки, внедрения, построения и функционирования. Проанализированы классические и современные модели и принципы управления охраной труда и определен перечень необходимой документации для эффективного функционирования.

Ключевые слова: система, управление, менеджмент, охрана труда, модели, принципы, риски, документация.
